

ŞEHİR SAĞLIK PROFİLİ VE ŞEHİR SAĞLIĞINI GELİŞTİRME PLANI EĞİTİMİ

5-7 Şubat 2023
Bahçelievler/İstanbul

Sağlık Riskleri ve Etkilenebilirliğin Ölçülmesi: Sağlığın Belirleyicileri (Demografi, Çevre, Sosyal ve İklim Belirleyicileri)

Uzm. Dr. Selen GÜRSOY TURAN
Halk Sağlığı Uzmanı,
İzmir İl Sağlık Müdürlüğü
Aşı Programları Birimi

Uzm. Dr. Esra ÇELİK
Halk Sağlığı Uzmanı,
Kırklareli Merkez Toplum Sağlığı
Merkezi Başkanı

SUNUM PLANI

Tanımlar

Sağlığın Belirleyicileri

Şehir Sağlığı Profiline
Bunlardan Nasıl
Yararlanacağım?

SAĞLIK

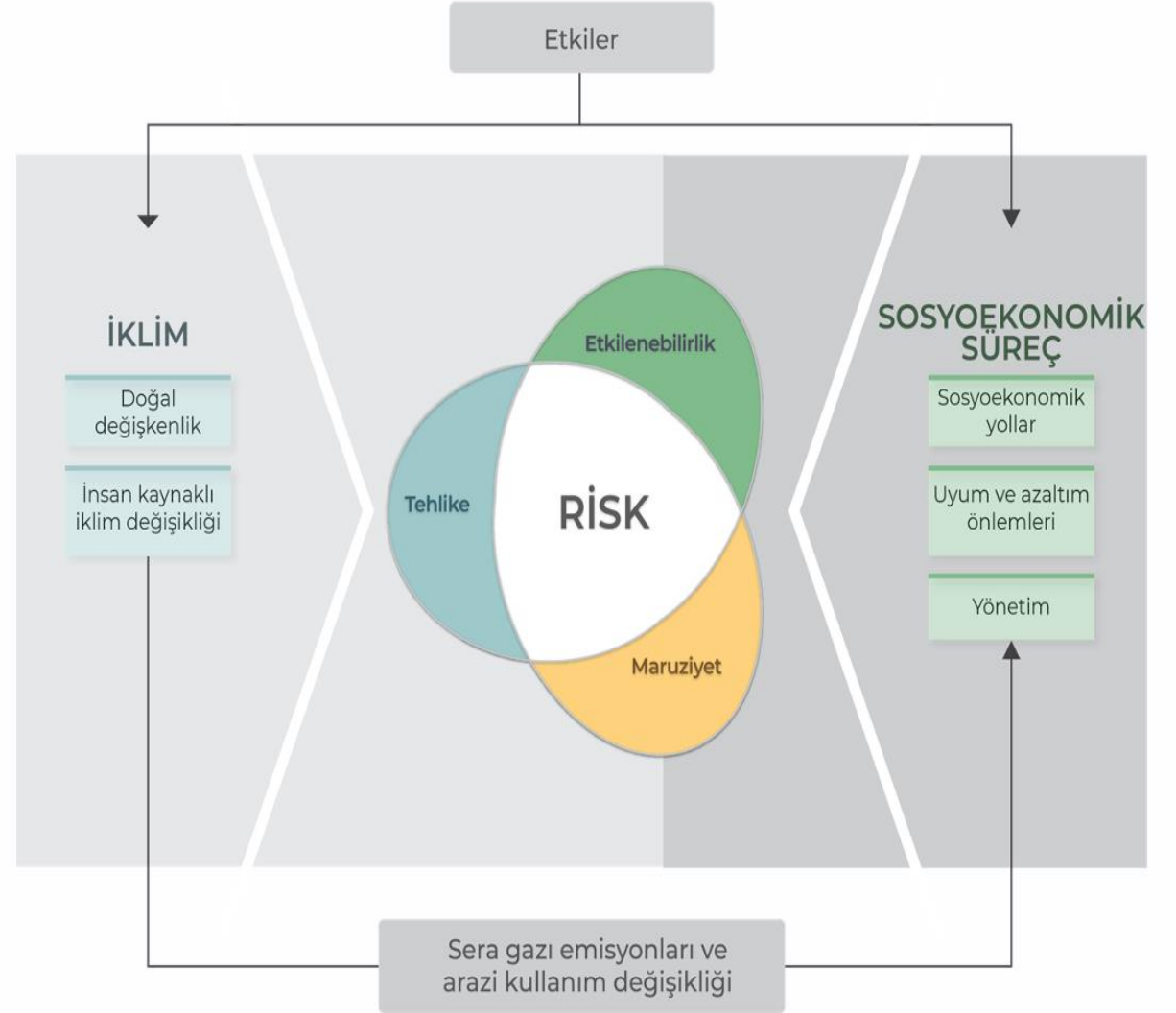
- Sağlık; yalnızca bedensel hastalık ya da sakatlıkların bulunmaması değil; aynı zamanda ruhsal ve toplumsal (sosyal) yönlerden de tam bir iyilik durumudur.

<https://www.who.int/about/governance/constitution>

RİSK

- Değerlerin çeşitliliğini tanıyarak; değer verilen bir unsurun tehdit altında bulunduğu ve sonucun belirsiz olduğu durumların ortaya çıkma potansiyeli
- Genellikle tehdit edici bir olay veya gelişmenin meydana gelme olasılığının, bu olay veya gelişmenin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkan etkileriyle çarpılması yoluyla ifade edilmekte;
- Etkilenebilirlik, maruziyet ve tehdidin etkileşiminden kaynaklanmakta

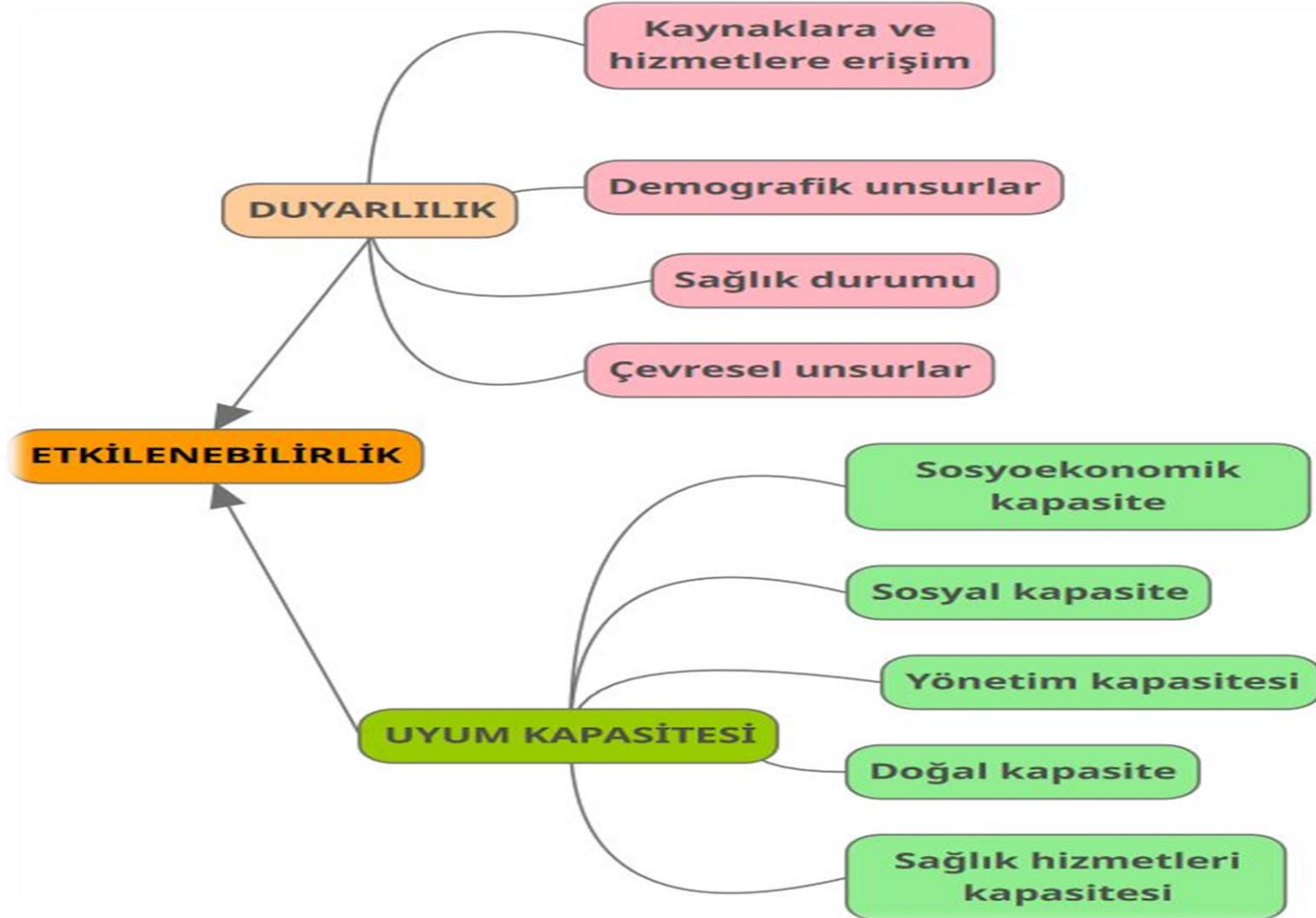

Denizdeki köpekbalığı
TEHLİKE

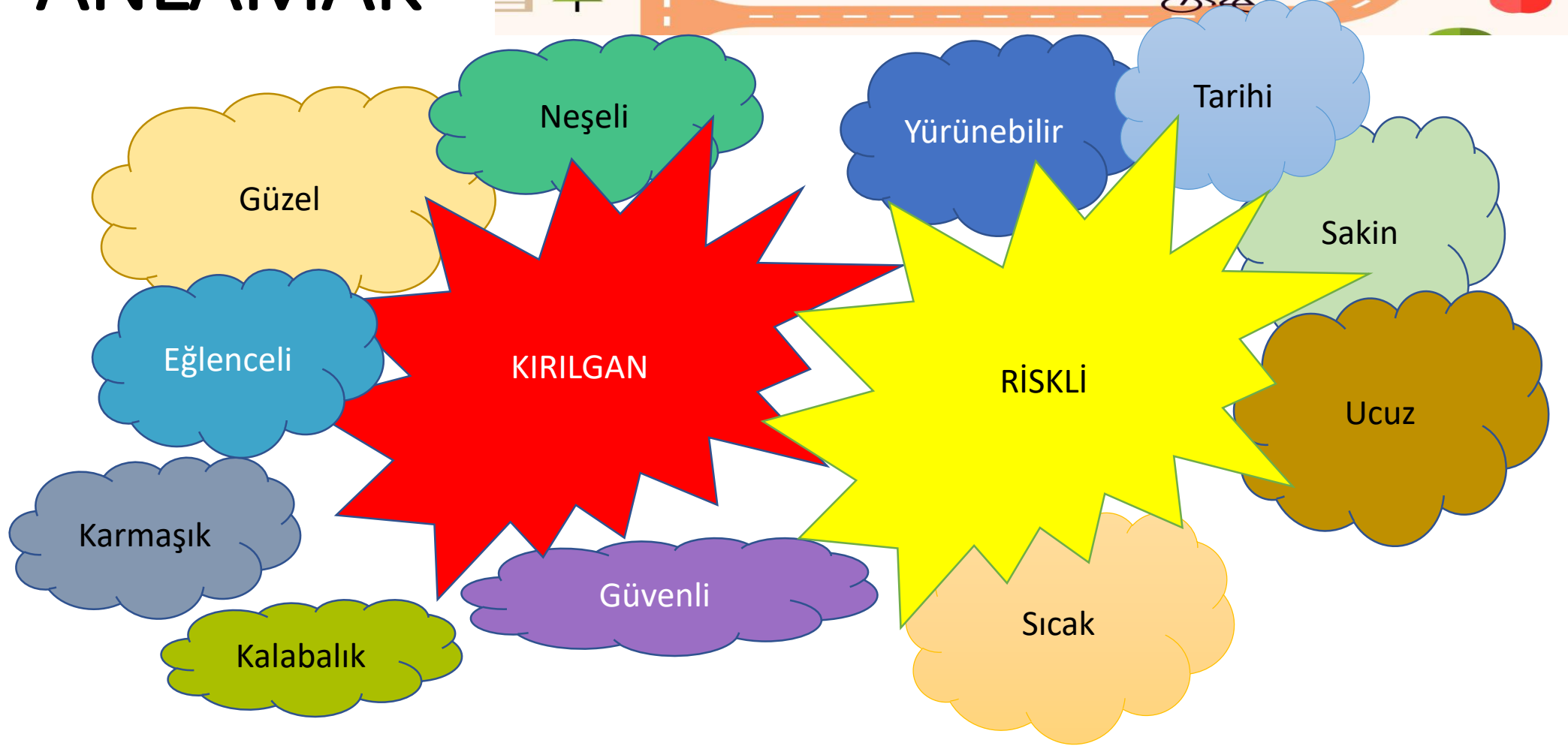

Köpekbalığı olan denizde yüzmek
RİSK

ETKİLENEBİLİRLİK

ŞEHİRLERİ ANLAMAK

ŞEHRİN NABZINI TUTMAK

- **Politik nabız:** Her politikada sağlık, Herkes İçin Sağlık, Tek Sağlık, Kimseyi Geride Bırakmamak, Sıfır Pişmanlık, Sağlık Pazarlık Konusu Değildir
- **Kalp Atışı ve nabız:** Kalp atışının uçtaki atardamarlardan hissedilmesi
- **KALP:** Şehrin yönetimi
- **NABİZ:** Şehrin sakinlerinin durumu
- **NABİZ ÖLÇER:** SAĞLIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

The background of the slide is a dark blue field filled with numerous overlapping circles of various sizes and colors, including red, orange, yellow, green, blue, and purple. These circles are concentrated on the left side of the slide, creating a bokeh-like effect. On the right side, there is a solid light blue vertical band.

SAĞLIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

SAĞLIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

Demografi

Çevre

Sosyal

İklim Belirleyicileri

Sağlığın Belirleyicileri

sosyal ve ekonomik çevre

fiziksel çevre

kişinin bireysel özellikleri ve davranışları

Göran Dahlgren ve Margaret Whitehead tarafından 1991 yılında geliştirilen model;

- Birey, çevre ve sağlık arasındaki ilişkiyi haritalıyor
- Bireyler merkeze yerleştirilir

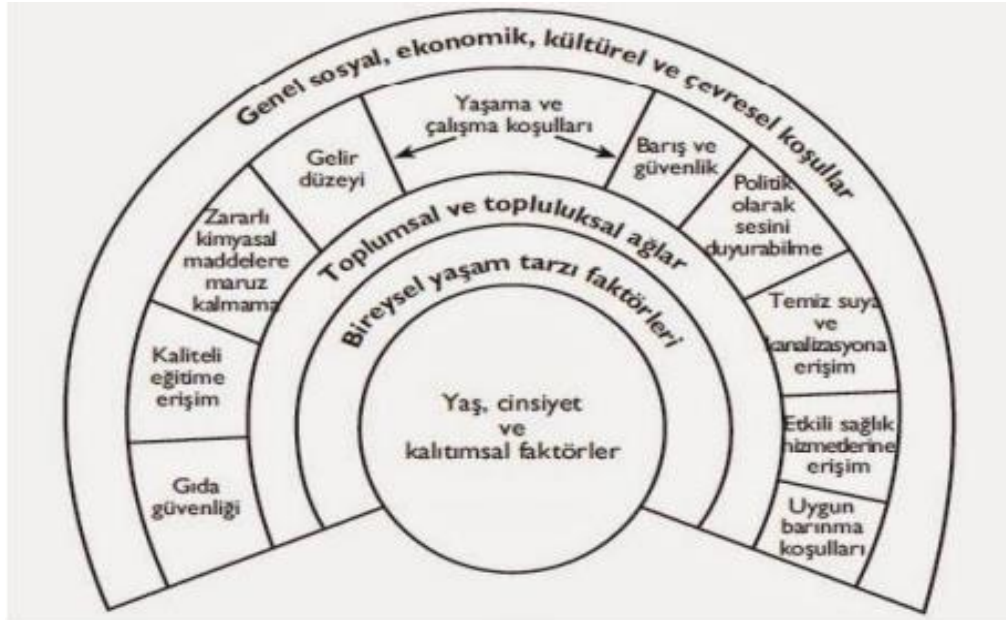
Onları çevreleyen alanlar;

❖ Bireysel yaşam tarzı faktörleri

❖ Sosyal ve topluluk etkileri

❖ Yaşam ve çalışma koşulları

❖ Daha genel sosyal koşullar gibi sağlık üzerindeki çeşitli etki katmanları

Dahlgren, G., Whitehead, M.(1991) Rainbow model of health. In: Dahlgren G, Whitehead M (ed). European Health Policy Conference: Opportunities for the future. Vol 11–Intersectoral Action for Health. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 314.

Sağlığın Belirleyicileri

- Bir toplumda istenilen sağlık düzeyine ulaşmak için, sağlığın belirleyicilerinin sayısal değerleri önem kazanmakta

Sayısal değer derken???

Sağlığın Belirleyicileri

- İki şehir, bölge veya ülkenin sağlık düzeyini karşılaştırmak için anne ve bebek ölümleri değerlerine bakılmakta

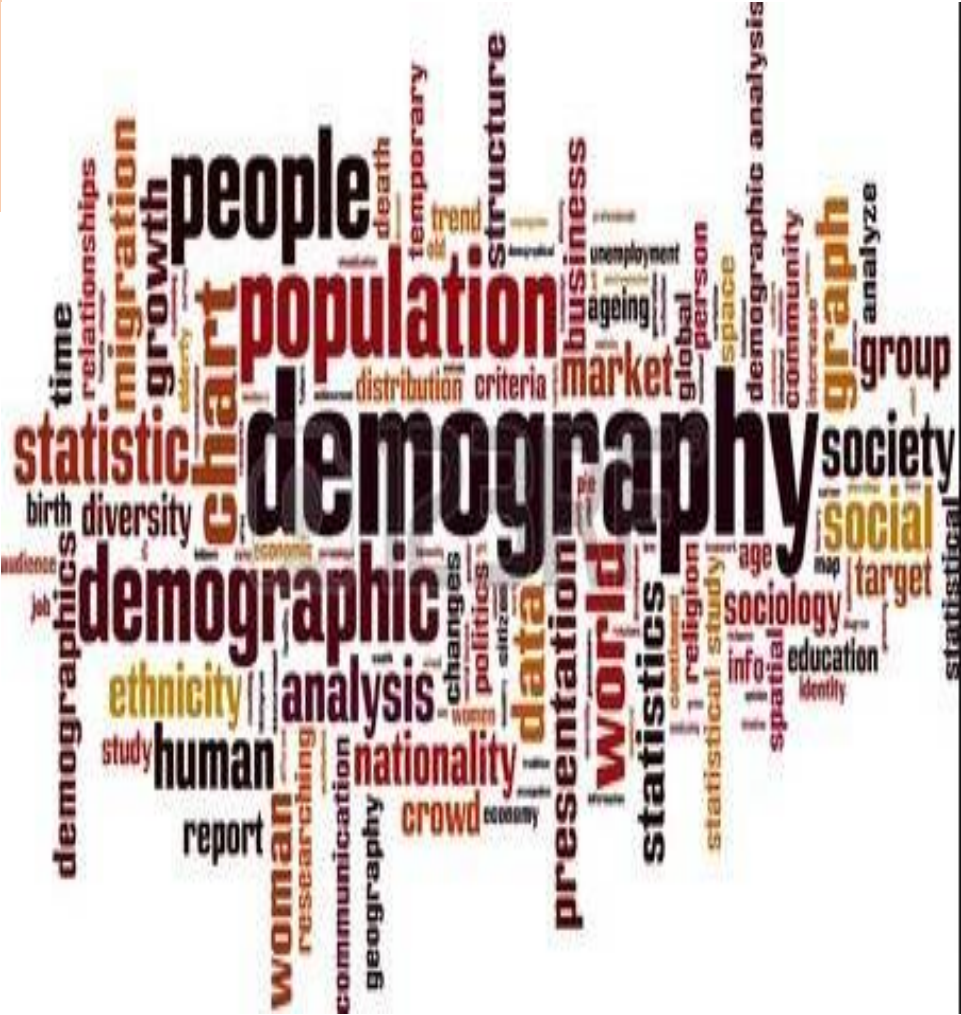
İki şehrin sağlığını nasıl karşılaştırırız?

SAĞLIĞIN DEMOGRAFİK BELİRLEYİCİLERİ

Demografi ve Tarihçesi

- **Demografi**; insan nüfusunun büyüklük, yapı ve gelişimi ile genel özelliklerinin miktarsal yönlerini inceleyen bilim dalıdır.
- 1662’de İngiliz istatistikçi John Graunt “Ölüm Kayıtları Üzerine Doğal ve Siyasi Gözlemler” (Natural and Political Observations Made Upon the Bills of Mortality) adlı eserinde ölüm oranı tablolarını kullanarak ilk kez demografik bir analiz yapmış
- Graunt, Avrupa’da nüfus bilimin kurucusu
- Türkiye’de nüfus sayımları en eski demografik veri kaynağı
- Osmanlı’da 1326 yılından itibaren nüfus ve toprak sayımı yapılmış (30 yıl aralıklarla)
- Nüfus sayımları on yılı geçmeyen aralıklarda yapılmaya ilk İsveç’te 1750 yılında başlamış
- Cumhuriyet ilanı sonrası ilk sayım 1927

Tanımlar

Nüfus: Belirli bir bölgede, belirli bir anda yaşayan bireylerin oluşturduğu kitle.

Nüfus yoğunluğu: Bireylerin belirli bir coğrafik birim içindeki (şehir, ülke) yığılımlarını ölçer. Coğrafik yöredeki kişi sayısı / yörenin yüzölçümü (km²)

Nüfustaki Değişiklik: Doğal artış (doğum – ölüm sayısı) + net göç (iç göç – dış göç) ile hesaplanır.

Nüfus artış hızı: Bu gösterge belirli bir dönemde veya yılda nüfus büyüklüğünün ortalama yıllık artışıdır. Yıllık olarak her 100 nüfus için artan nüfus olarak ifade edilir (%)

Kentsel Nüfus Yüzdesi: 20.000 ve üzeri nüfusa sahip yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı

Demografide Veri Kaynakları

1. Nüfus Sayımları,
2. Kayıt Sistemleri(Doğum, Ölüm, Göç, Evlilikler, Boşanmalar, vb.),
3. Demografik Araştırmalar;
 - ✓ Topluma ilişkin bölgesel, yöresel araştırmalar,
 - ✓ Örnekleme Tekniği ile yapılan sağlık araştırmaları, (TNSA-HÜNEE),

<https://ohsad.org/wp-content/uploads/2022/06/Saglik-Istatistikleri-Yilligi-2020.pdf>

<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tr/menu/raporlar-62>

Sağlık Demografisi

Sağlık demografisi; sağlık düzeyi ve sağlık davranışlarının incelenmesine demografinin içeriğinin ve yöntemlerinin uygulanmasıdır

Sağlık demografisinin gelişmesindeki etmenler:

1. Nüfusun değişen özellikleri
2. Sağlık sorunlarının değişen doğası
3. Sağlık ve hastalığı algılamadaki değişimler

Türkiye ve Dünya Nüfusu

- 2021 yılı, Türkiye **84 milyon 680 bin 273***, Dünya yaklaşık **7,9 milyar****
- Türkiye nüfusunun 2023 yılında 86.9 milyon, 2040 yılında ise 100.3 milyon, 2069 yılına kadar artarak 107.6 milyon kişiyle en yüksek değerine ulaşacağı öngörülmekte
- Doğurganlık ve ölüm oranları mevcut seviyelerde kaldığı varsayıldığında, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 10,2 milyar, 2100 yılında ise 19,3 milyar seviyesine yükselmesi beklenmekte

*<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500&dil=1>

**<https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>

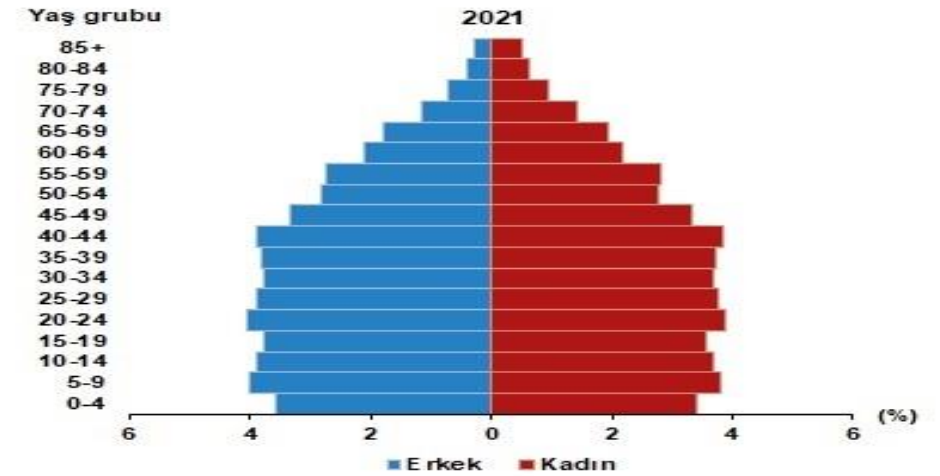
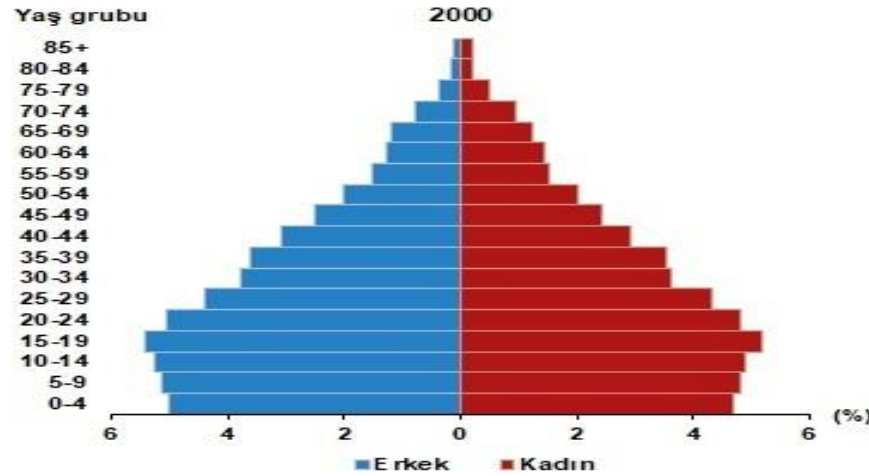
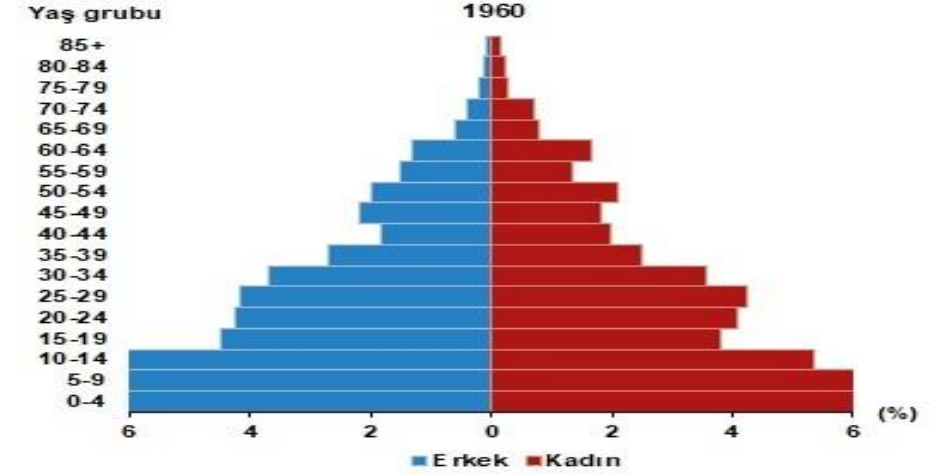
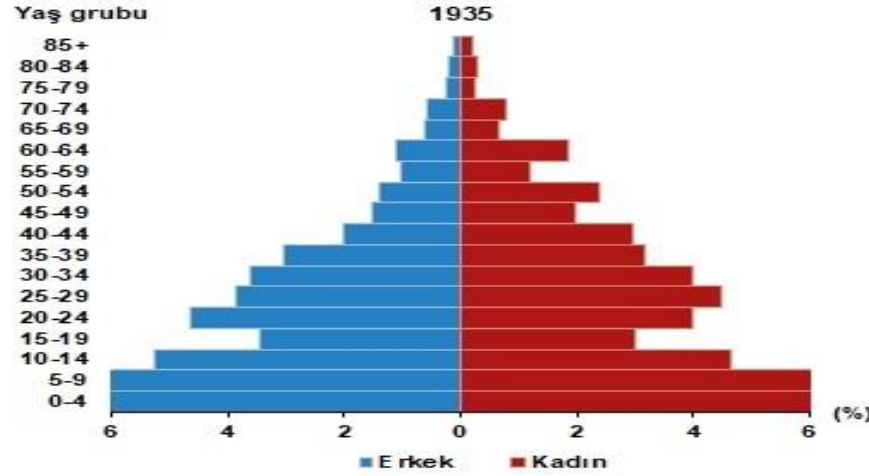
Nüfusun Yapısı ve Sağlık

- 65 yaşın üzerindekiilerin oranı
- % 4'ten az ise toplum genç nüfus,
% 4 - 7 arasında ise erişkin nüfus,
% 7 – 10 arasında ise yaşlı nüfus (**2021 yılında : Türkiye %9,7*, Dünya %9,6***)
% 10'un üzerinde ise çok yaşlı nüfus olarak adlandırılmaktadır.
- Toplumun yaş dağılımı ile ilgili bir diğer gösterge bağımlı nüfusunun büyüklüğü
- Bu oran 0 – 14 yaş grubu nüfusu ile 65 ve üzeri nüfusun 15 – 65 yaş grubu nüfusa oranlanması ile elde edilir. Bir toplumun bağımlı nüfusu ne kadar az ise üretken nüfusu da o kadar fazla
- Yaşla ilişkili sağlık sorunlarının dağılımı ve sağlık hizmet ihtiyacındaki değişim

*<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500&dil=1>

**<https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>

TÜRKİYE 1935-1965-2000-2021 YILI NÜFUS PİRAMİDLERİ (TÜİK)

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935, 1960, 2000
TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2021

Nüfusu Etkileyen Etmenler

Nüfusu etkileyen her etmen aynı zamanda sağlığı etkilemekte

- Doğum ve ölüm hızları
- Kaba evlenme ve boşanma hızı
- İlk evlenme yaşı
- Doğurganlık hızları
- Kentleşme oranı
- İstihdam
- Gebeliği önleyici yöntem kullanma düzeyindeki değişimler
- Pronatalist/antenatalist politikalar, 1930 tarihli Hıfzıssıhha Kanunu
- Coğrafya, iklim, besin kaynakları
- Kültür
- Sanayileşme

Nüfusu Etkileyen Etmenler

- Gelir düzeyi
- İş gücüne katılım oranları
- Okullaşma oranı
- Anne ve çocuk sağlığı göstergeleri
- Doğumda beklenen yaşam süresi
- Sağlık hizmetleri
- Doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri
- Çocuk beslenme düzeyindeki değişimler
- Savaşlar, afetler, salgınlar
- Göçler

Nüfus Artışının Etkileri

1. Sağlık Sorunları (nüfus artışının getirdiği her sorun sağlığı da etkilemekte)
2. Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri ve Yoksulluk
3. Sosyo-ekonomik Sorunlar
4. Eğitim Sorunu
5. İşsizlik
6. Göç Sorunu
7. Bağımlı nüfusun artışının ve yaşlanmanın getirdiği sorunlar

Sağlık Düzeyi Ölçütleri

1. Mortalite/Ölüm Düzeyini Belirleyen Ölçütler
2. Fertilite/Doğurganlık Düzeyini Belirleyen Ölçütler
3. Morbidite/Hastalık Düzeyini Belirleyen Ölçütler
4. Diğer Ölçütler

1. Mortalite/Ölüm Düzeyini Belirleyen Ölçütler

❖ Kaba ölüm hızı

❖ Özel ölüm hızı

- ❖ Yaşa-özel ölüm hızı
- ❖ Cinse-özel ölüm hızı
- ❖ Yerleşim-yerine özel ölüm hızı
- ❖ Nedene-özel ölüm hızı

❖ Fatalite hızı

❖ Orantılı ölüm hızı

- ❖ Nedene-özel orantılı ölüm hızı
- ❖ Yaşa-özel orantılı ölüm hızı

❖ Bebek ölüm hızları

- ❖ Yenidoğan (neonatal) dönemi (erken ya da geç)
- ❖ Yenidoğan sonrası (postneonatal) dönem
- ❖ Perinatal ölüm hızları
- ❖ Ölü doğum hızı
- ❖ Çocuk ölüm hızı
- ❖ 0-5 yaş ölüm hızı

❖ Anne ölüm oranı

❖ Gebelik ölüm hızı

2. Fertilite/Doğurganlık Düzeyini Belirleyen Ölçütler

- ❖ Kaba doğum hızı
- ❖ Genel doğurganlık hızı
- ❖ Yaşa özel doğum hızı
- ❖ Toplam doğurganlık hızı
- ❖ Çocuk/kadın oranı
- ❖ Net nüfus artış hızı
- ❖ Doğal nüfus artış hızı
- ❖ Genel cinsellik oranı

3-Morbidite/Hastalık Düzeyini Belirleyen Ölçütler

❖Prevalans

❖İnsidans

❖Atak hızları (primer, sekonder)

Sağlık Demografisinin Kullanımı

1. Sağlık sorunlarının zaman içerisinde gösterdiği değişimin incelenmesi,
2. Hastalıkların sıklığında değişim, periyodik hastalıklar, buzdağı fenomeni
3. Toplumun Sağlık Sorunlarına Tanı Koyma,
4. Hastalık ve Sağlık Sorunlarının Nedenlerini Belirleme, Sağlık Sorunlarının Önem ve Önceliğini Belirleme
5. Korucu Yaklaşım ve Toplumdaki Sağlık Sorunlarını Çözme,
6. Sağlık Düzeyi Açısından Ülke, Bölge ve Toplumların Karşılaştırılması,
7. Sağlık Hizmetlerinin Planlanması, değerlendirilmesi
8. Toplumun Sağlık Düzeyinin Yükseltilmesi,
9. Geleceğe dönük tahminler

SAĞLIĞIN ÇEVRE BELİRLEYİCİLERİ

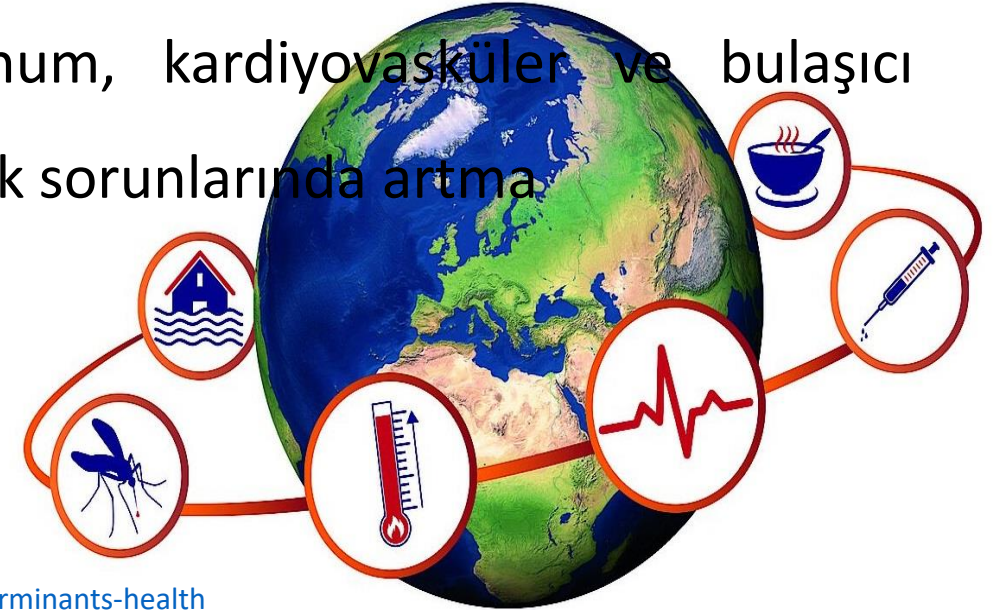
Sağlığın Çevre Belirleyicileri

- Sağlıklı bir çevre, “sağlıklı yaşamları sağlamak ve her yaştan herkes için refahı teşvik etmek” için hayati önem taşır
- Kişi dışındaki fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörler
- İnsan sağlığını etkileyen küresel, bölgesel, ulusal ve yerel çevresel faktörleri
- Tüm ilgili davranışlar,

Sağlığın Çevresel Belirleyicileri (SÇB)

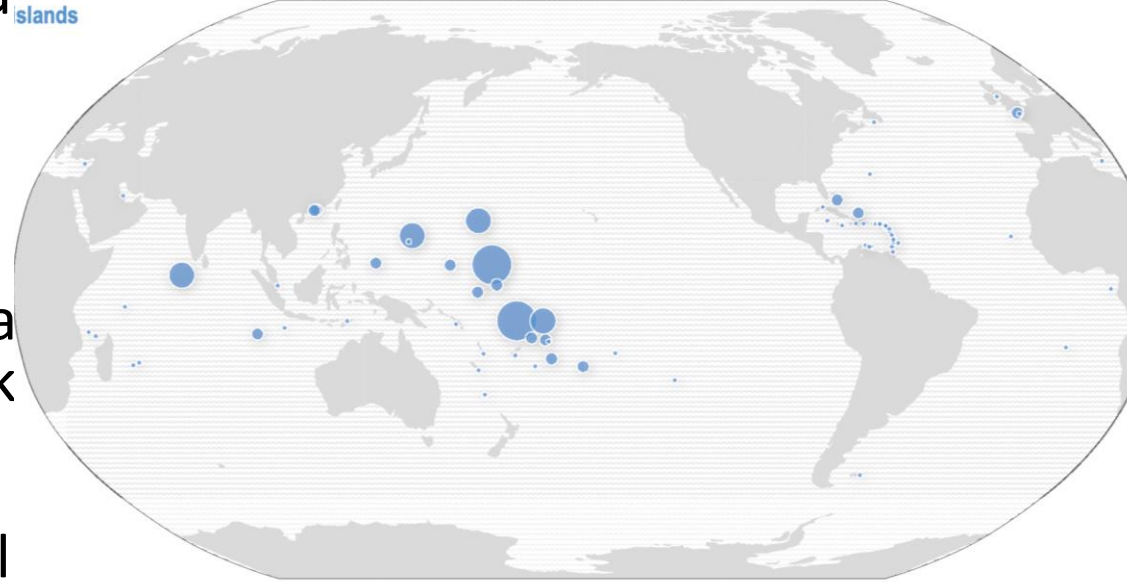
Sağlığın Çevre Belirleyicileri

- İklim değışikliğı gibi çevresel değışiklikler, küresel olarak fiziksel, biyolojik ve ekolojik sistemleri bozarak insanların sağlığı ve refahı üzerinde giderek artan bir etkiye sahip
- Aşırı hava olayları gıda güvensizliğini, hava kirliliğini, temiz suya erişimi, nüfus göçünü ve vektör kaynaklı hastalıkları arttırdı.
- Bu bozulmaların sağlık üzerindeki etkileri; solunum, kardiyovasküler ve bulaşıcı hastalıklarda, yaralanmalarda, ısı stresi ve zihinsel sağlık sorunlarında artma

Sağlığın Çevre Belirleyicileri

- Küçük adalarda yaşayanlar gibi iklimle ilgili tehlikelere karşı savunmasız durumdaki gruplar, aşırı hava olaylarının daha sık ve şiddetli olması ve deniz seviyesinin yükselmesi veya dağlarda yaşayan toplulukların maruz kaldığı riskler nedeniyle, nehir akışlarındaki değişiklikler, flora ve faunadaki değişiklikler ve bu nedenle kayıplar nedeniyle kayıplarına tabi heyelan, çığ ve sel

- Elektronik atık, nanoteknoloji kimyasallar ve su kirliliği
- Bölgeler arası kirlilik sınır ötesi hava kirliliği ve ortak kirli havzalar)

Sağlığın Çevre Belirleyicileri

- 2030 Gündeminin beş temel Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SDG'ler), sağlığın çevresel belirleyicilerini ele alıyor ve “sağlığa” odaklanan SDG 3'e doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunuyor - sağlıklı yaşamlar sağlamak ve her yaştan herkes için refahı teşvik etmek
- Bu SDG'ler su, sanitasyon ve hijyen, hava kalitesi, kimyasal güvenlik ve iklim eylemi konularını ele alıyor

SAĞLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ

Sağlığın Sosyal Belirleyicileri

“Yaşama sağlıklı başlamak, eğitim, ekonomi, işsizlik ve iş güvenliği, istihdam ve çalışma koşulları, gıda güvenliği, bağımlılık, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım, barınma durumu, sosyal dışlanma ve sosyal destek”

<https://www.sdplatform.com/Dergi/1228/Sagligin-sosyal-belirleyicileri.aspx>

“Sağlığın sosyal belirleyicileri (SDOH), insanların doğduğu, yaşadığı, öğrendiği, çalıştığı, oynadığı, ibadet ettiği ve çeşitli yaşlarındaki sağlık risklerini ve sonuçlarını etkileyen koşullardır.”

<https://www.cdc.gov/visionhealth/images/social-determinants/SDoH.png>

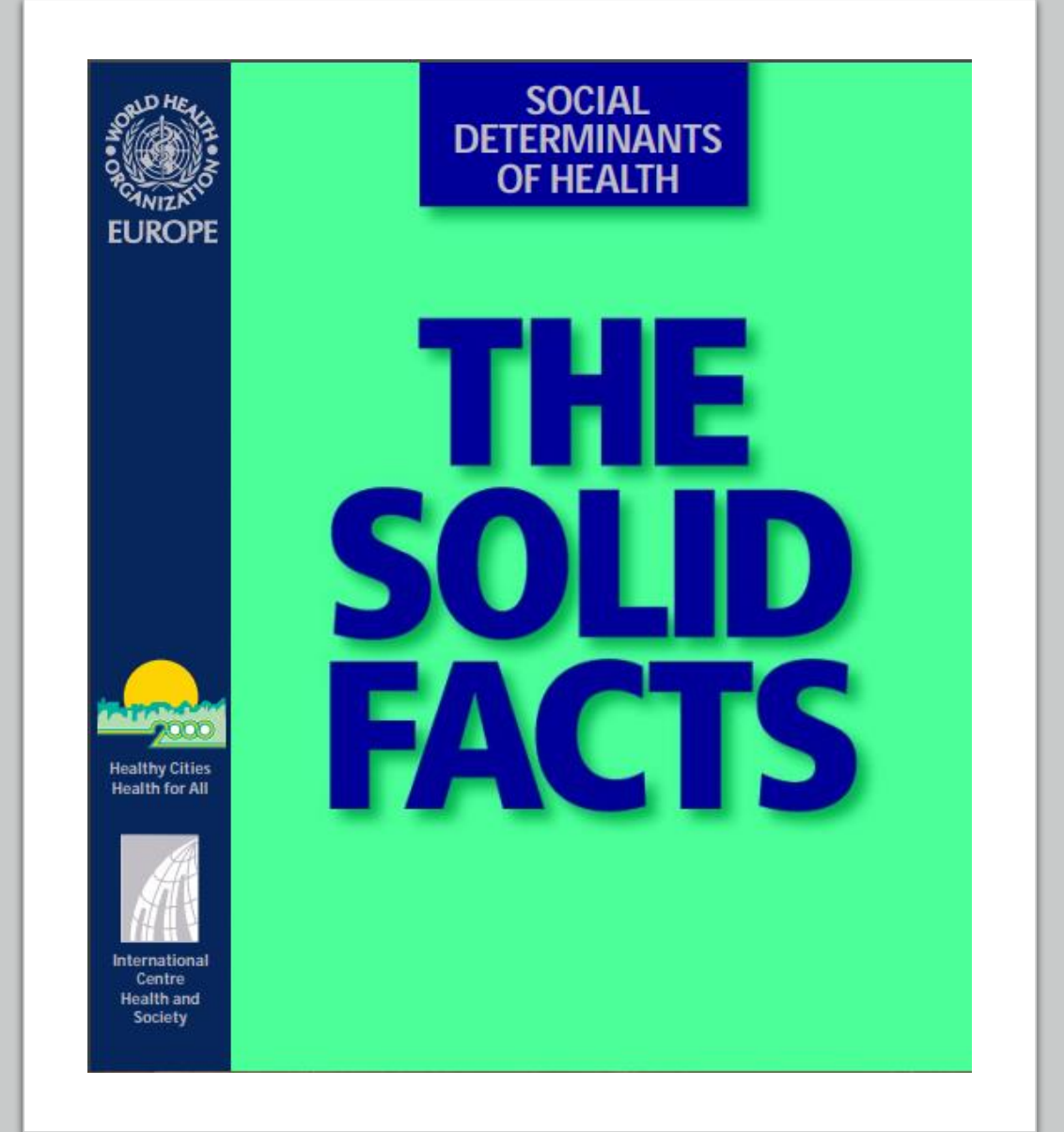
Sağlığın Sosyal Belirleyicileri

Sağlığın Sosyal Belirleyicileri

- Sosyal yapı
- Stres
- Hayatın ilk yılları
- Sosyal dışlanma
- Çalışma
- İşsizlik
- Sosyal destek
- Bağımlılık
- Beslenme
- Ulaşım

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/326568>

Adil toplum ve sağlıklı yaşam için hedef

1. Her çocuğa hayata en iyi biçimde başlama olanağı verilmesi
2. Tüm çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yeteneklerini geliştirmeleri için fırsat tanınması ve kendi hayatları üzerinde kontrol olanağı verilmesi
3. Herkes için adil istihdam ve iyi iş olanağının sunulması
4. Herkese sağlıklı yaşam standardı sağlanması
5. Sağlıklı ve sürdürülebilir alan ve toplumlar yaratılması ve geliştirilmesi
6. Koruyucu sağlık hizmetlerinin etkisinin ve öneminin arttırılması

SAĞLIĞIN İKLİM BELİRLEYİCİLERİ

Sağlığın İklim Belirleyicileri (Prof.Dr.E.Didem Evci Kiraz, Haziran 2021)

Şehir Sağlığı Profiline Bunlardan Nasıl Yararlanacağım?

- Şehrimin sağlık profilinde hangi belirleyicileri ön plana çıkarmalıyım?
- menti.com
- Menti:32362989
- Hangi belirleyicilerde karnem güçlü/zayıf?
- Karnenizin güçlü ya da zayıf olduğuna nasıl karar verdiniz?
- Belirleyicilere ait verilerimi topladım mı, analiz ettim mi, birbiriyle kıyasladım mı?

Sağlık Riskleri ve Etkilenebilirliğin Ölçülmesi: Sağlığın Belirleyicileri (Demografi, Çevre, Sosyal ve İklim Belirleyicileri)

Uzm. Dr. Selen GÜRSOY TURAN
Halk Sağlığı Uzmanı,
İzmir İl Sağlık Müdürlüğü
Aşı Programları Birimi

Uzm. Dr. Esra ÇELİK
Halk Sağlığı Uzmanı,
Kırklareli Merkez Toplum Sağlığı
Merkezi Başkanı